

Lectoraatsprogramma Reinwardt 2011-2015

Terugblik 2011-2014

1. De essentie van het lectoraat
2. Uitrol onderzoeksprogramma
3. Reinwardt Cahiers: borging *Body of knowledge* Bachelorcurriculum
4. Input in onderwijs
5. Begeleiding promoties
6. Hoger onderwijs

BIJLAGEN

- I Publicaties Lectoraat Cultureel Erfgoed 2011-2014
- II Samenvatting lectoraatsprogramma cultureel erfgoed 2011-2015
- III Kenniskringen, Erfgoedarena's, Expertmeetings, Memorial Lectures, Fieldtrips 2011-2014

Inleiding

De Reinwardt Academie heeft een lectoraat Cultureel Erfgoed sinds 2006. Die werd vervuld door dr. Peter van Mensch. Doelstelling was het onderzoeken van en bijdragen aan een integrale en integrerende theorie van erfgoed, waarin de verschillende deeltradities een plaats konden vinden. Het RWA-lectorat diende als *clearing house* voor innovatie, en als opvang van *weak signals* van nieuwe ontwikkelingen.

Na Van Mensch' pensionering in 2011 koos de faculteit voor twee duo-lectoren op die functie, voor de periode 2011-2015. De een kwam vanuit de wereld van het etnologisch erfgoedonderzoek, de ander vanuit een adviseursfunctie in musea en monumenten. In 2012 stelde de directeur het lectoraatsprogramma vast dat zij in de eerste halve jaar van hun aanstelling hadden ontwikkeld, als antwoord op gesprekken met de eigen Reinwardt-staf, het werkveld zoals vertegenwoordigd in de Commissie van Advies, en de bredere omgeving van de Reinwardt Academie die zij zelf hadden verkend.

Eind 2013 werd het lectoraatsprogramma intern geëvalueerd, met onder meer de Commissie van Advies. Ter voorbereiding van besluitvorming over voorzetting en bijstelling voor een volgende vierjarenperiode werd de stand van zaken medio 2014 met het College van Bestuur opgemaakt.

Bijgevoegde terugblik en bijlagen geven een beeld van de in de laatste drie jaar verrichte activiteiten en behaalde resultaten.

1. De essentie van het lectoraat

Het lectoraat Cultureel Erfgoed verbindt het onderwijs met het werkveld en met de wereld van onderzoek (academia) door de theorie, praktijk en ethiek van erfgoed te onderzoeken en bij te dragen aan visievorming op dat terrein. Zij doet dit onder meer door het gesprek erover te organiseren en te faciliteren, in workshops, expert meetings, debat avonden en kenniskringbijeenkomsten.¹ Cultureel erfgoed is een uiterst hybride aandachtsgebied waar tal van disciplines actief zijn: antropologie, etnologie, museumkunde, erfgoedkunde, archeologie, archivistiek, monumentenzorg, bouwhistorie, erfgoedbeheer/behoud, informatiemanagement, communicatie, educatie, presentatie, projectmanagement, design. De lectoren stellen vast dat de uitwisseling tussen deze disciplines gering is. Onderzoekers en professionals kennen hun eigen 'community of practice', maar zij weten elkaar vaak niet goed te vinden en niet goed te 'verstaan' als het om samenwerking in de praktijk gaat. Het lectoraat wil met het organiseren van bijeenkomsten de uitwisseling tussen deze disciplines op gang brengen door professionals en academici samen te brengen en samen betekenisvolle vragen te formuleren.

2. Uitleg onderzoeksprogramma

THEMA 1. Heritage & Identity: Hoe gaan instellingen om met identiteitsvraagstukken?

In vaste samenwerking met partner Imagine IC (Amsterdam) is op dit thema een project geënt, "Immaterieel erfgoed met Prik" geheten, waarvoor een substantiële Mondriaan Fonds-bijdrage werd verworven. Looptijd najaar 2013-voorjaar 2015.

Prik bestaat uit zes 'prikkelende' publieke verkenningen van definities en methodes die op het gebied van immaterieel erfgoed gangbaar zijn. Daarmee willen we de Nederlandse theorie en praktijk prikkelen. Aan de hand van een actualiteit uit de museale praktijk organiseren we dagcongressen, vaak uitlopend op theatervoorstellingen, rondom materieel erfgoed voor een divers publiek van academici, professionals en beoefenaars. Elke aflevering begint met twee presentaties uit de immaterieel erfgoedpraktijk. Na een presentatie door een, vaak internationale, hoofdspreker treden Dibbits en een gelegenheidspartner op als referent ("annotaties"). Zij destilleren uit de praktijkpresentaties en de daaropvolgende publieksreacties vragen over de immaterieel-erfgoedaspecten daarvan. De hoofdgast denkt daarover mee, overigens zonder de noodzaak zelf als erfgoeddeskundige te boek te staan.

In het project worden de gezamenlijke expertises van Imagine IC en Dibbits ingezet om te onderzoeken wat het betekent om immaterieel erfgoed te 'verzamelen, te presenteren en te bewaren'. Centraal staat nieuwsgierigheid naar wat er anders of nog meer gedaan kan worden: praktiseren, faciliteren, transformeren, vernieuwen, loslaten. De hypothese is dat het bevragen van eigentijdse *performances*, zoals de Ketikoti tafels, straatvoetbalskills of dancemuziek, tot nieuwe definities van en methoden voor omgang met immaterieel erfgoed kan leiden. Dat betreft keuzes waarvoor niet alleen beleidsmakers en erfgoedprofessionals zich gesteld zien, maar ook praktijkbeoefenaars.

In dit kader verzorgde Dibbits inmiddels drie annotaties, over "Nieuwe vormen van herinneren slavernijverleden" (juni 2013), "Safeguarding street soccer" (oktober 2013) en "Religious rituals and their materiality" (juni 2014). De programmering wordt als een groot succes ervaren, door professionals en deelnemers uit de betrokken gemeenschappen. Er staan nog twee afleveringen in de planning. In goed overleg met Dibbits verzorgt Imagine IC de communicatie en volledige verslaglegging.

In juni van dit jaar wordt over immaterieel erfgoed en de dynamiek van toe- en onteigening een erfgoedarena rondom de IJslandse *visiting scholar* Valdimar Hafstein gewijd, i.s.m. de nationale Unesco-commissie. Twee jaar eerder was Cecile Duvelle, hoofd van de sectie Immaterieel Erfgoed van Unesco in Parijs te gast op de Reinwardt bij een speciale erfgoedarena rondom immaterieel erfgoed, ook die aflevering werd i.s.m. de nationale Unesco-commissie georganiseerd.

Een groot aantal bachelorscripties op het thema immaterieel erfgoed wordt door Dibbits (mede-) begeleid: 2013 't Hull, (Fado), Mout (Rosh Hosjanna), Posthoorn (Hartjesdagen). 2014: Kramer (Folklore-groepen) en Bus (Ambachten). In de startblokken staan nog: De Lang (Antill.&Slavernij), Mil (ambachten), Bijvanck (Santiago de C), Boom (techno), Bergraaf (Holi Phagua & Color Run). Ook door de recente lichting afstuderende masterstudenten wordt onderzoek gedaan naar immaterieel erfgoed (Cuervo, Jurriaans, Hees e.a.). Een aantal van deze studenten (bachelor en master) namen samen met Dibbits deel aan een rondetafel met de Franse onderzoekster Francisca Cominelli over ambachten op het Meertens Instituut. Aan het thema Heritage and Identity zijn meerdere expertmeetings gewijd, in huis en daar buiten, zoals

1 Er is niet een enkele AHK-systematiek voor onderzoek. Wel is er een typische AHK-kleuring van onderwijs en onderzoek: excellentie, toekomstgerichtheid, positionering in Amsterdam als creatieve metropool, en dienstbaarheid aan onderwijs en vakontwikkeling.

Dutchness (Meertens Instituut) en een meeting in het Rotterdam museum. Ook Dibbits' rol in de promotiecommissie van Demelza vd Maas (VU, mei 2014) staat in dit teken, evenals co-promotorschap van Judy Schagen (*Home, museum and belonging in the cultural landscape of Israel*, VU, juni 2013).

Erfgoed en identiteit gelden ook Dibbits' adviesactiviteiten bij het Meertens Instituut, Imagine IC en het Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed en als individueel expert tbv de Raad voor Cultuur.

Publicaties op dit gebied zijn Dibbits' artikel voor het *Boekmancahier* en haar bijdrage in de bundel *Musealisierung der Gegenwart*.

Ten slotte gaf Dibbits een aantal internationale lezingen over erfgoed, identiteit en migratie, in 2012 resp. voor het seminar *Inscribing Practices* van de Universiteit Leiden, voor de IMESCOE conference van de UvA en voor de Universiteit van Helsinki, en in februari 2014 voor de Akademie der Künste der Welt in Keulen. In het voorjaar van 2013 tenslotte was zij een van de twee sprekers op de KNAW bij de door de KNAW ism de Boekmanstichting georganiseerde besloten expertmeeting Erfgoed van wie, voor wie?

Een andere uitwerking van het thema is een visiting professorship dat Knoop begin 2015 aan het Research Institute of Language and Culture in Asia (Mahidol University, Bangkok) zal bekleden. Centrale vraag, aansluitend bij eerdere ervaringen met onze zusterinstelling in Leicester, is de rol van musea bij de *safeguarding* van immaterieel erfgoed, in het bijzonder van bedreigde etnisch-culturele minderheden in de grensgebieden tussen Birma en Thailand. Dat sluit aan bij thesisonderzoek dat een van onze oudere Masters thans ter plekke uitvoert (Rebecca Weldon).

THEMA 2. Waarde en waardering van collecties: inbreng van erfgoedmakers

Op verzoek van een zestal in samenwerking geïnteresseerde moderne kunstmusea en met steun van het Mondriaan Fonds is in 2013 een ambitieus project "Zwerfkeien" gestart. Twee docenten (Meijer-van Mensch en Hofman) en lector Knoop begeleiden een zestal bachelors als stagiairs en afstudeerders op mogelijkheden om door rationalisatie van de museale verzamelgeschiedenissen tot identificatie te komen van stukken of deelcollecties die voor in het bijzonder voor bruikleenverkeer, uitrui of herplaatsing in aanmerking komen. Operationalisering van de typische Reinwardt-instrumenten "collectieprofiel" en "culturele biografie" spelen daarbij een grote rol.

Eerder al droegen de lectoren actief bij aan de discussies rond de Nederlandse toepassing van de Australische waarderingssystematiek "Significance 2.0", resulterend in een RCE-leidraad *Op de museale weegschaal*. Bijzonder daaraan is de consequente invoering van een participatieve manier van werken.

Aan het thema waarde en waardering zijn diverse expertmeetings gewijd (sgraffito's (HD), de collectie van Zuid-Oost (Imagine IC, HD als deelnemer), bachelorscripties (Roefs over verbindingsgerichte museologie, Den Hoed over sgraffito's), stageprojecten van masterstudenten (Kuijten over de collectie van Imagine IC), alsmede erfgoedarena's, waaronder een over AIDS quilts en Queering the Collections).

Aan dat laatste onderwerp was in 2012-2013 een project van Masterstudenten gewijd, begeleid door docent Meijer-van Mensch, ism Amsterdam Museum en Stichting Namen, de brongemeenschap van AIDS quilts. Doel was een systematiek te ontwikkelen voor museale omgang met dit emotionele thema op het moment dat vergrijzing de levende herinnering eraan doet vervliegen.

Een volgende uitwerking van het thema wordt begin 2015 verwacht, wanneer samen met het Amsterdam Museum en IHLIA een internationaal symposium zal worden gehouden over gender-aspecten van collecties (Queerings the Collections). De verwachting is dat dat ook tot bachelor- en masteronderzoek zal leiden, dat dan gepresenteerd zal worden c.q. van start zal gaan.

Knoop gaf in 2013 in Kortrijk een lezing op het congres *Revalueing Theatrical Heritage: challenges and Opportunities* (VU Brussels, UnivGent, Artesis Hogeschool) over de collecties van het Theater Instituut Nederland.

THEMA 3. Participation & governance: Hoe veranderen erfgoedinstellingen?

Een onbedoeld effect van terugtrekkende overheid, digitalisering, emancipatie van burgers en disciplinaire ontschotting (deinstitutionalisering) is een sterke trend naar participatie en overeenkomstige veranderingen in de governance van erfgoedinstellingen. Op dit thema heeft de Reinwardt met enige masterstudenten geparticipeerd in het EU-gefinancierde project *Being visitors, becoming producers* met universiteiten uit Hildesheim en Istanbul en het Museum voor Wereldculturen in Gothenburg. Dat betrof reflectie op de transitie van (museum)bezoeker naar co-creator, begeleid door docent Meijer – van Mensch.

Een andere zijde van dit onderwerp werd belicht tijdens een Artist-in-Residence van dr. Michiel Schwarz (september 2013-juni 2014) op het thema Sustainisme in relatie tot erfgoed en design. Als eerste AIR voor de Reinwardt, en wel i.s.m. de Academie voor Bouwkunst, onderzocht Schwarz de implicaties van een 'sustainistische' manier van kijken voor die twee terreinen, en wel op hun snijvlak, dat gelegen ligt in het

onderwerp herbestemming erfgoed. Die laatste was weer het thema van het AHK-deel van het Centre of Expertise Creatieve Industrie. Het AIR-programma van Schwarz voorzag in een capita selecta-reeks, sustainistische design-workshops voor MA's en een dito vrije studieruimte voor BA's op locatie in Amsterdam Nieuw West, presentaties op de Kenniskring en aan de docenten, en een keynote van een museaal duurzaamheidssymposium ism BNO en Stichting DOEN. Naast eerdere AIR-publicaties zal Schwarz ten afsluiting nog een Manifest Erfgoed & Sustainisme publiceren. Een duurzaam effect van onder meer dit onderzoek is de voorziene invoering in het Bachelorcurriculum, 2015-2016, van een specialisatie Erfgoed & Ruimte.

Qua erfgoedarena is er aan nieuwe, participatieve erfgoedpraktijken een aflevering gewijd onder de titel: "Rol van gemeentelijke erfgoedprofessional"(2013). Een aantal bachelorscripties is aan sustainisme & erfgoed gewijd, in een speciaal werkgroepje begeleid door Knoop en Schwarz.

Een bijzondere uitwerking van het thema zal plaats vinden in een geplande serie workshops aan de Zhejiang Universiteit van Hangzhou (China), waar Knoop eind dit jaar voor uitgenodigd is. Hij geeft daarmee invulling aan de vraag mee te helpen aan een paradigmawisseling van een op transmissie gefundeerde museumopvatting naar een die participatief van aard moet zijn.

Een integrale benadering, analyse en conceptualisering van de problematiek van voortgaande participatie en verandering van governance wordt door Knoop voorbereid in een internationale publicatie.

THEMA 4. Exhibitions, expectations & experiences: de perceptie van erfgoed-performance

Op dit thema, waar wij ons voorstelden een systematiek voor journalistieke kritiek op tentoonstellingen te ontwikkelen, is door docent Jellema actief bijgedragen aan het project "Smart Experience Actuator" in het kader van Taskforce Innovatie Regio Utrecht, i.s.m. de HKU, Lectoraat Art and Technology, de HU, de Hogeschool Utrecht, en Universiteit Twente. De AHK-bijdrage betrof onder meer museale toepassingen van *serious game design*. Dit project is in 2013 afgerond, waarbij ook een publicatie is verschenen: *Smart Experience Actuator. Toegepaste games in retail, erfgoed en toerisme* (januari 2014).

Eind 2013 is een aflevering van de Kenniskring aan het onderwerp gewijd, rondom onderzoekster Annette Löseke (Berlijn), die vervolgens voor intensievere samenwerking bij de masteropleiding als gastdocent is uitgenodigd.

In lijn daarmee is de voorbereiding van mogelijke samenwerking, 2015 e.v. jaren, in een onderzoeksproject van Leicester University prof. Sheila Watson over de rol / het toelaten van emoties bij de beleving van museale presentaties (Ruben Smit). Dat kan grote maatschappelijke en politieke dimensies (Terror Haza, Anne Frank) hebben.

Een recensie in *MuseumVisie* van Kossman *et al.*, *Narratieve ruimte*, en het uitnodigen van auteurs daarvan in het minoronderwijs (prof. Den Oudsten), liggen in dezelfde lijn.

THEMA 5. Digital Engagements: Hoe verhoudt de erfgoedwereld zich tot de digitale cultuur?

Dit thema is na de midterm review eind 2013 aan de bestaande speerpunten toegevoegd, op suggestie van van de Commissie van Advies en na raadpleging van het veld. Het betreft de herijking van een aandachtsgebied in het Bachelorcurriculum (v/h minor eCultuur) en een operationalisatie, op een integraal niveau, van de digitale dimensie van museale en erfgoedfuncties.

Aan R&D op dit gebied zal door middel van twee internationale (Erasmus) projecten worden deelgenomen, waarvoor aanvragen bij de EC lopen. Het eerste is het project *Social Media Engagement of Museum*, met een consortium van 17 deelnemers uit 7 landen, waarvan vier uit NL (w.o. DEN en QANU, trekker voor Reinwardt: Knoop). Doel: ontwikkeling en EU-brede implementatie van museumtrainingen op gebied van sociale media, alsmede HBO-curricula op dat gebied. In een pilot met 20 musea zal worden onderzocht hoe *social media tools* het beste in de werkprocessen en bedrijfsstrategieën kunnen worden ingebed.

Een tweede onderzoeksproject op op dit gebied word gevormd door deelname aan een Erasmus-call van de Universiteit van Hildesheim (zie Thema 3), *Curating the Digital* genaamd. Dat betreft onderzoek naar de wisselwerking tussen digitale communicatie en fysieke interactie tussen mensen, onderling en met museale objecten. Zowel in musea als in het HO staat innovatie op dat gebied, en een daarop aansluitende curriculum nog in de kinderschoenen. Het project wil de mogelijkheden verkennen van de digitale wereld als middel én als materie voor (HO) onderwijsvernieuwing, met als praktische resultaten een werkend instrumentarium voor het cureren van de digitale wereld in musea. Trekker voor de Reinwardt: Dibbits. Nederlandse museale partner in dit project is het Gemeentemuseum Den Haag.

In een expertmeeting met het veld, mei 2014 zijn de parameters voor deze curriculumverrijking onderzocht. Ook is er een erfgoedarena aan gewijd (november 2013: *oral history* & het audiovisueel archief), is er een essay over verschenen (Knoop 2013, *Blade Runner*) en is met een lezing van Knoop aan een

symposium bijgedragen (Toekomst van de informatiesamenleving, HvA lectoraat Digital Archiving & Compliance 2-10-2013).

In de vernieuwing van het Bacheloronderwijs (onderwijsbeleidsplan zomer 2014) en het Masteronderwijs (2013-2014, 2014-2015) is expliciet met dit aandachtsgebied expliciet rekening gehouden, in de vorm van respectievelijk een nieuwe afstudeerspecialisatie en een nieuwe module in de Mastercursus, die laatste mede gevoed door het aantrekken van een bijzondere gastdocent (Visser).

Het stakeholderschap van de Reinwardt Academie op dit thema mag onder meer blijken uit het lidmaatschap van directeur Eenkhoorn in de jury van de prestigieuze Prissma Pitch ("Informatieprofessional van het jaar") van de beroepsvereniging informatieprofessionals KNVI zomer 2014.

3. Reinwardt Cahiers: borging *Body of knowledge* Bachelorcurriculum

Het lectoraatsprogramma *Erfgoedpraktijk op de snijtafel* (maart 2012) bevat de ambitie om bij afsluiting van de lopende lectoraatsperiode (2015) een vijftal "Reinwardt Cahiers" te hebben opgeleverd. Daarin wordt basiskennis van het Bacheloronderwijs verwoord, op een aantal voor de hand liggende thema's: publiek, theorie/ethiek, management, beheer/behoud etc. Doel is een handreiking aan studenten maar ook aan docenten, teneinde het onderwijs transparanter, eenduidiger en effectiever te maken. Als middel is gekozen de docenten per vakgroep/leerlijn uit te nodigen hun basiskennis gemeenschappelijk te codificeren en daar vorm aan te geven. Ook het werkveld kan daarvan profijt hebben. De vorm (digitaal, brochure) staat nog niet vast. Schrijfgroepen werkten tot nu toe aan twee grotere onderwerpen (publiek, management), onder begeleiding van de lectoren. Tussenresultaten worden in Kenniskringbijeenkomsten gepresenteerd en besproken. De benodigde documenttijd voor het schrijven van teksten voor de cahiers wordt door het lectoraat ter beschikking gesteld. In 2013 betrof dit lectoraatsuren voor de cahiers Publiek (Ruben Smit) en Management (Bob Crezee). Voor het cursusjaar 2014-2015 zijn voor het cahier Erfgoedtheorie lectoraatsuren gereserveerd (Marieke van der Duijn, Paula dos Santos)

In 2012-2014 is naast de twee genoemde onderwerpen, die halverwege voltooiing zijn, ook aandacht gegeven aan erfgoedtheorie en aan de intellectuele traditie van de Reinwardt zelf. Die laatste is vervat in een lijvig manuscript van de voorganger van de huidige lectoren, Peter van Mensch. Dit bleek een ego-document dat lastig in een handzame vorm te gieten was, en is *as is* onder de docenten verspreid.

4. Input in onderwijs

Bachelor: Knoop: VT3 Implementatieplan, VT1 Archeologie, VT1 Communicatie, inspiratiecolleges, begeleidingsgroep VT4 sustainisme, digitaal: expertmeeting IM, Queering, internationaal, excellentie, Erfgoed&Ruimte; Dibbits: 3pnts keuzevak VT3, Etnologie VT1, begeleiding VT4 immaterieel erfgoed afstudeerders (docent+studenten), bijdrage OBP afstudeerrichtingen & onderzoek (ism MP&EvdV)
Master: Knoop: college in introweek, workshop strategies, begeleiding scripties, thesismeting; Dibbits: college in introweek, 2 colleges in intromodule, colleges Professionalism, workshop changes, begeleiding scripties, thesismetings class & individuele studenten opstarten thesis 15u

5. Begeleiding promoties

De promotie vouchers van Léontine Meijer-Van Mensch en Paula dos Santos liepen in 2013 af. Zij maken hun proefschrift in hun eigen tijd af. Meijer presenteerde haar onderzoek in de AHK-promovendibijeenkomst, kort voor haar aantreden als adjunct-directeur van het Museum für Europäische Kulturen (Berlijn).

HD begeleidde formeel als co-promotor drie promovendi:

- Sophie Elpers, Meertens Instituut onderzoek naar Wederopbouwboerderijen en de omgang met traditie, modernisering en de Tweede Wereldoorlog (UvA/Meertens Instituut, promotie vond plaats in januari 2014).
- Judy Yaffe-Schagen, Home, museum and belonging in the cultural landscape of Israel (VU Amsterdam, promotie vond plaats op 25-6-2013).

- Tatiana Markaki, onderzoek naar bruidschatten, vroegmoderne tijd (UvA), 2013-2015.

Knoop is als begeleider betrokken bij het promotie-onderzoek van Andrea Bandelli naar de governance van wetenschapcentra en –musea (VU).

6. Hoger onderwijs

Dibbits werd in het najaar 2013 voor 100 uur gedetacheerd bij de UvA, Erfgoedstudies, waar zij voor 3e jaars bachelors hoorcolleges voor het vak Inleiding Erfgoed verzorgde. Hiermee werd een traditie voortgezet: in het verleden gaf lector Peter van Mensch in deze reeks gastcolleges. Knoop zal waarschijnlijk eind 2014 in Bangkok en begin 2015 in Hangzhou enige maanden universitaire gastdocentschappen erfgoed verzorgen.

Bijlage I – publicaties Lectoraat Cultureel Erfgoed 2011-2014

H. Dibbits

'De ontwikkeling van een gevoel voor tijd. Erfgoedzorg moet het fenomeen 'tijd' voelbaar en zichtbaar maken,' in: *Boekman 96: Erfgoed van wie, voor wie?* (najaar 2013, 25ste jaargang), 74-79.

met M. Willemsen, 'Stills of our liquid times. An essay towards collecting today's intangible cultural heritage', in: S. Elpers, a. Palm (red.), *Die Musealisierung der Gegenwart. Von Grenzen und Chancen des Sammelns in kulturhistorischen Museen*, Bielefeld: Transcript 2014, 177-198

R.R. Knoop

In print 'Assessing the Collections of the Netherlands Theatre Institute', in *Revaluing Theatrical Heritage, (International Conference, Kortrijk, Belgium) 22-23 January 2013*

Review of M. Halbertsma, M. Kuipers, *Het erfgoeduniversum. Een inleiding in de theorie en praktijk van cultureel erfgoed* (2014), in: *Museumvisie* 2014/2, 60-61

(editor), Birgit Donker, *Uit grootmoeders kastje: erfgoed, een kwestie van keuzes en koestering* (Reinwardt Memorial Lecture 2013), Amsterdam: Reinwardt Academy 2014

Review of E. Bergvelt et al. (eds.), *Kabinetten, galerijen en musea. Het verzamelen en presenteren van naturalia en kunst van 1500 tot heden* (2013), in: *Museumvisie* 2014/1, 60-61

'A tale of two cities: idealen en ideaaltypen in de erfgoededucatie', in: *MMNieuws* (Marketing- en Management Nieuws voor ondernemers in de culturele en creatieve industrie), 2014:1, 9

'Blade Runner. Het neerdalend stof van een catastrofe', in G.J. van Bussel (ed.), *De informatiemaatschappij van 2023. Perspectieven op de nabije toekomst*, [Lectoraat Digital Archiving & Compliance], Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam 2013, 12-23

'Ethnobiografische musea?', in: *Museumvisie* 2013/4, 47

(editor), Michael Shanks, *Lett Me Tell You About Hadrian's Wall: Heritage, Performance, Design* (Reinwardt Memorial Lecture 2012), Amsterdam: Reinwardt Academy 2013

'Een leeg paleis vol keuzes. De toekomst van Soestdijk', in M. Bovens and C.-J. Pen (Edd.), [De wijde blik: op het snijvlak van ruimtelijke ordening en erfgoed. Lectoren aan het woord: essays en interviews](#), Amersfoort: RCE 2014, 23-27

Review of H. Kossmann et al., *De narratieve ruimte: over de kunst van het tentoonstellen* (2012), in: *Museumvisie* 2013/2, 62

Review of C. Katlin-Legutko et al., *The Small Museum Toolkit* (2011), in: *Museumvisie* 2012/04, 62

'Britse musea: discussion paper (*Museums 2020*)', in: *Museumvisie* 2012/04, 13

'Unesco en musea: een nieuw geluid', in: *Museumvisie* 2012/4, 15

(editor), Laurajane Smith, *All Heritage is Intangible: Critical Heritage and Museum Studies* (Reinwardt Memorial Lecture 2011), Amsterdam: Reinwardt Academy 2012

'Cultuur in een tussenstad', *Musis* 18/6, 2012, 10-13

'Betoverende speerpunten', in: *Acheologie Magazine* 2011/5, 55-57

L. Meijer-van Mensch

'Museum 3.0 und die Wende zur Teilnahme', in: Michele Barricelli & Tabea Golgath (eds.), *Historische Museen heute*, Schwellbach: Wochenschau Verlag, 2014, 15-23

met A. de Wildt, 'AIDS Memorial Quilts. From mourning and activism to heritage objects', in: S. Elpers, A. Palm (eds.), *Die Musealisierung der Gegenwart. Von Grenzen und Chancen des Sammelns in kulturhistorischen Museen*, Bielefeld: Transcript, 2014, 88-106

met Peter van Mensch, 'Participative Strategies in Collecting the Present. Introduction', in: Léontine Meijer-van Mensch & Elisabeth Tietmeyer (eds.), *Participative Strategies in Collecting the Present*. Berliner Blätter Heft 63, Berlin: Panama Verlag 2013, 8-14

'Vom Umgang mit den Wünschen und Vorstellungen des Besuchers', in: Barbara Christoph & Günter Dippold (eds.), *Das Museum in der Zukunft – neue Wege, neue Ziele!?* (Bezirk Oberfranken/Servicestelle für Museen, Bayreuth 2013) 117-126.

met Dorota Kawêcka & Aleksandra Janus, 'Partizipative Strategien zum Schutz jüdischen Kulturerbes in Polen', in: Felix Ackermann, Anna Boroffka & Gregor Lerch (eds.), *Partizipative Erinnerungsräume. Dialogische Wissensbildung in Museen und Ausstellungen*, Bielefeld: Transcript Verlag 2013, 207-220

met Elisabeth Tietmeyer (eds.), *Participative Strategies in Collecting the Present*. Berliner Blätter Heft 63, Berlin: Panama Verlag 2013

'Taking collecting to extremes', *ICOM News* 2013 (1), 22

'Expert aan het woord' in: Annemarie van Eekeren e.a., *In de aanbidding. Dilemma's, aanbevelingen en resultaten Project Buurtwinkels*, Amsterdam: Amsterdam Museum 2012, 13

met Peter van Mensch, 'How dynamic should collections be. Reflections on the relation between mission and collection profile', in: Tanja Roženberger (ed.) *Prostor spomina in idej 1963–2013. Jubilejni zbornik*, Celje: Muzej novejšje zgodovine 2014, 99-103

met Peter van Mensch, *New Trends in Museology*, Celje: Muzej novejšje zgodovine, 2011

met Peter van Mensch, 'Proud to be Dutch? Intangible Heritage and National Identity in the Netherlands', in: Michelle L. Stefano, Peter Davis & Gerard Corsane eds., *Safeguarding Intangible Cultural Heritage. Heritage Matters* 8, Woodbridge: The Boydell Press 2012, 124-136

'Participative Strategies in *Documenting the Present* (Gemeinsame Jahrestagung von COMCOL, CAMOC und ICOM Europe vom 31. Oktober bis 3. November 2011 in Berlin), *ICOM Deutschland Mitteilungen* 2012: 37.

met Renée Kistemaker en Tamara van Kessel (eds.), *City museums on the move. A dialogue between professionals from African countries, The Netherlands and Belgium*, Amsterdam 2012

'Thinking outside the frame. Revisions of nineteenth-century museum classifications: introduction', in: Renée Kistemaker, Léontine Meijer-van Mensch & Tamara van Kessel eds., *City museums on the move. A dialogue between professionals from African countries, The Netherlands and Belgium*, Amsterdam Museum/Reinwardt Academie/Universiteit van Amsterdam: Amsterdam 2012) 35-38

'Von Zielgruppen zu Communities. Ein Plädoyer für das Museum als Agora einer vielschichtigen Constituent Community', in: Susanne Gesser, Martin Handschin, Angela Jannelli, Sibylle Lichtensteiger (Hrsg.), *Das partizipative Museum. Zwischen Teilhabe und User Generated Content. Neue Anforderungen an kulturhistorische Ausstellungen*, Bielefeld: Transcript Verlag 2012, 86-94.

'A "special person" and inspiration', in: *In Berlin und in der Welt zu Hause. Ein Erinnerungsbuch für Hans-Martin Hinz*, Berlin: Deutsches Historisches Museum 2012, 44

'Dealing with sensitive and controversial themes in exhibitions', *museums.ch* 2012 (7): 20-27.

'Embracing participatory collecting: a new way of defining professionalism', in: Jacques Battesti ed., *Que reste-t-il du présent? Collecter le contemporain dans les musées de société*, Bordeaux: Editions Le Festin 2012, 144-149.

met Shahid Vawda en Jari Harju, 'Rethinking utopias', *ICOM News* 65, 2012, (3): 8.

'COMCOL, novi komitet ICOM-a', *Časopis ICOM Srbija* 2012 (2): 39-40

Paula dos Santos

The Round Table of Santiago de Chile. Ibermuseum, Vol. 1 Oct. 2012

met Elaine Muller. 'When ICH takes holds of the local reality in Brazil: notes from the Brazilian State of Pernambuco' . in: Michelle L. Stefano, Peter Davis & Gerard Corsane (eds.), *Safeguarding Intangible Cultural Heritage*, Woodbridge: The Boydell Press 2012, 213-222

Jan Sas en Ruben Smit

Sas, Jan en Ruben Smit. 'Measuring Generic Learning Outcomes in the Netherlands: a pilot study.' in, Jelavic, Zelka (ed.). *Old Questions, New Answers: quality criteria for museum education*. Zagreb: ICOM-Croatia, 2012. p. 135 – 146.

Ruben Smit

Franse, Rooske. Reizen door het landschap van informeel leren – toepassingen van visies op leren in de praktijk. Amsterdam: Science Learning Center NEMO. Het gaat hier om hoofdstuk 1: 'Een theoretische basis'. p. 12-24. (bewerking interview met Ruben Smit)

M. Jellema

SEA, Smart Experience Actuator (project Taskforce Innovatie Regio Utrecht, HKU (Lectoraat Art and Technology) & Utrechts Universiteitsmuseum (o.a. museale toepassingen game design). Dit project is in 2013 afgerond en daarbij is een publicatie verschenen: Smart Experience Actuator. Toegepaste games in retail, erfgoed en toerisme (januari 2014).